

Pasaules koplietošanas tragēdija

Ieva Pakere, *Latvijas Vides zinātņu studentu apvienības valdes priekšsēdētāja*
1r.lv, 2012. gada 30. novembris

Valstis redz lielāku ieguvumu no izmešu palielināšanas, nekā zaudējumus no kopējā resursa – gaisa piesārņošanas

Kioto protokola vilciens šogad pietāj galapunktā. Diskusijas par „maršruta pagarināšanu”, lai turpinātu klimata pārmaiņu mazināšanu, notiek jau vairākus gadus, tomēr pie vienota kopsaucēja nav nonākts.

Šogad no 26.novembra līdz 7.decembrim Kataras galvaspilsētā Dohā notiek kārtējā valstu vadītāju sanāksme COP18, kurā delegāti turpinās meklēt veidus, kā samazināt siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas. Tomēr pēc iepriekšējos gados notikušo sarunu neveiksmēm, aizvien vairāk zūd cerības, ka tiks panākta reāla vienošanās un izveidots rīcības plāns turpmākai darbībai. Katrai dalībvalstij ir savas intereses, kuras tiek vērtētas augstāk nekā klimata pārmaiņu novēršana, un neviena no pusēm nav gatava piekāpties kopējā labuma gūšanai.

Kioto protokols stājās spēkā 2005. gadā, un līdz šim kopīga mērķa sasniegšanai vilcienā iekāpušas 190 valstis, kas nolēmušas ratificēt Kioto protokolu. Šīs valstis atzīst, ka galvenais klimata pārmaiņu izraisītājs ir cilvēka radītais piesārņojums un ir jārikojas, lai atmosfēras temperatūras pieaugumu stabilizētu. 37 attīstītās valstis laika posmā no 2008. līdz 2012. gadam bija gatavas rīkoties un samazināt savus radītos izmešus par 5% salīdzinot ar 1990. gadu.

Vilciena galvenais vadītājs ir Eiropas Savienība, kurai izdevies sasniegt pat 15% emisiju samazinājumu, salīdzinot ar 1990. gadu.

Jāatzīmē, ka tajā pašā laikā ekonomiskā izaugsme Eiropas Savienībā palielinājusies par 46%, kas pierāda, ka Kioto protokola nosacījumi par emisiju samazinājumu nav „neiespējamā misija” un nenoved līdz ekonomiskajai lejupslīdei.

Lai pārstāvētu dažādos viedokļus sarunās par Kioto protokola pagarināšanu, valstis apvienojušās grupās un diskusijas notiek starp šo grupu pārstāvjiem. Klimata pārmaiņās jau tagad viskrasāk izjūt Āfrikas grupas valstis un Mazo salu valstu alianse, kuras piemeklējušas visdažādākās dabas katastrofas, okeāna ūdens līmeņa celšanās dēļ tiek zaudētas valstu teritorijas, trūkst pārtikas un ūdens. Šīs valstis ir gatavas rīkoties, tomēr galvenais darāmo lietu saraksts emisiju samazināšanai ir attīstīto valstu rokās, kuras vidi piesārņo jau kopš 19.gs. beigās. Tieši šis vēsturiskais piesārņojuma faktors ir papildus iemesls attīstītajām valstīm uzņemties iniciatīvu emisiju samazināšanai.

Eiropas Savienība (tai skaitā arī Latvija) un vēl saujiņa citu attīstīto valstu, vēlas turpināt nosprausto mērķu sasniegšanu, aicinot pārējās valstis pievienoties. Tomēr mazattīstīto valstu grupa Eiropai pārmet ambīciju trūkumu, jo 20% emisiju samazinājums, ko tā apņēmusies līdz 2020. gadam, nav daudz, un daļa no šīs apņemšanās jau sasniegta.

Problēmas rada arī tas, ka Kioto vilcienā nedarbojas neviens kontrolieris, kas valstīm varētu piemērot sodu par bezdarbību un pienākumu nepildīšanu.

Nav neviena, kas braucienam vilcienā liktu pievienoties un par biļeti maksāt tiem, kas klimata pārmaiņas neuzskata par prioritāti un negrasās neko darīt emisiju samazināšanai. Līdz ar to tādi „braucēji par brīvu” kā ASV, Krievija, Kanāda un Japāna nav gatavi iesaistīties tālākā klimata pārmaiņu risināšanā, bet iegūst labumu no citu valstu centieniem samazināt emisiju daudzumu. ASV Kioto protokolu tā arī nav ratificējusi, Kanāda izkāpusi no vilciena pusceļā, atsakoties turpināt darbību Kioto protokolā, bet Krievija un Japāna nesaredz iemeslu ceļu turpināt.

Diemžēl šie „bezbiļetnieki” ir piesārņotāju topa augšgalā, un 2010. gadā emitējuši gandrīz 30% no visām CO₂ emisijām. Šo valstu bezdarbība samazina citu valstu vēlmi rīkoties klimata pārmaiņu samazināšanai.

Visticamāk, ka arī šogad vilciena maršruta plānošana Katarā apstāsies pie kolektīvās darbības problēmas – indivīdi (šajā gadījumā atsevišķas valstis) nespēs vienoties, lai sasniegtu kopēju rezultātu. Šāda kolektīvās darbības problēma rodas tādēļ, ka katras valsts ieguldījums emisiju samazināšanā ir tikai maza daļa no kopējā mērķa realizēšanas (protams, ASV un Ķīnai šī mazā daļa ir krietni lielāka nekā citām valstīm). Līdz ar to zūd atbildības sajūta par savu darāmā daļu, un valstis nav gatavas ieguldīt pūles, lai savas emisijas samazinātu.

Visa Kioto protokola pagarināšanas un ratificēšanas „virtuve” ir labs piemērs zinātnieku vidū pazīstamajam vārdu salikumam „koplietošanas traģēdija”, ko 1968. gadā savā rakstā apskatīja Gerets Hārdins.

Lai skaidrotu šo terminu, viņš kā piemēru izmantoja zemnieku, kuram pieder aitu ganāmpulks un, lai iegūtu lielāku peļņu, tas izvēlas ganāmpulku palielināt. Tomēr papildus aita ganāmpulkā apēd vairāk zāles. Pļavas ir kopējs resurss, līdz ar to aitkopis nesaskata tik lielu zaudējumu no to degradācijas. Visiem zemniekiem izvēloties individuāli izdevīgāko risinājumu, rodas traģēdija, jo koplietotie resursi, lai gan indivīdiem tā liekas, nav bezgalīgi. Tāpat notiek ar siltumnīcas efektu izraisošo gāzu izmešiem atmosfērā.

Valstis redz lielāku ieguvumu no izmešu palielināšanas, nekā zaudējumus no kopējā resursa – gaisa piesārņošanas. Līdz ar to vides problēmas netiek izvirzītas kā prioritāte.

Jāapstājas arī pie vēl viena teorijas piemēra praksē, „cietumnieku dilemmas”, situācijas, kad labākais iespējamais risinājums netiek pieņemts, jo ir šaubas par to, kā rīkosies citas iesaistītās puses. Cietumnieku dilemmas jēdzienu ieviesa Džons Nešs savā spēļu teorijā. Tās pamatā ir divu atsevišķās kamerās apcietinātu vīru nopratināšanas situācija. Policisti tiem uzstāda noteikumu – ja abi vīri neatzīsies, tad cietumā būs jāpavada vien seši mēneši, bet ja abi atzīsies tad gads. Savukārt, ja viens no ieslodzītajiem atzīsies, bet otrs ne, tad tas, kas atzinies tiks palaists brīvībā, bet klusētājam būs jāsež cietumā piecus gadus. Visticamākais iznākums šai situācijai ir abu vīru atzīšanās noziegumā, jo nav uzticības tam, ko darīs otrs. Līdz ar to abiem izdevīgākais lēmums (neatzīties abiem) netiek pieņemts.

Šeit velkamas paralēles arī ar Kioto protokola pagarināšanu. Optimālākais un ilgtspējīgākais risinājums būtu visām valstīm pakāpeniski samazināt radīto emisiju apjomus, tomēr tas nenotiek, jo ir šaubas, vai puses izpildīs savas saistības. Kioto protokola ratificēšanai teorētiski būtu jāsniedz uzticības sajūtu iesaistītajām pusēm, tomēr praksē tas nedarbojas, jo trūkst stingras kontroles un sankciju, ja pienākumi netiks pildīti. Līdz ar to valstis izvēlas nogaidīt līdz brīdim, kad emisiju samazināšana būs vitāli svarīga.

Sociālo dilemmu teorijas skaidri un precīzi ataino reālajā dzīvē Kioto protokola pagarināšanā. Diemžēl šo teoriju pamatlicēji tā arī nav skaidri definējuši labāko problēmu atrisinājumu. Iespējams, ka apstiprināsies pesimistiskākās nākotnes prognozes, ka pārrunas par klimata pārmaiņu samazināšanu tā arī turpināsies vien plāpu līmenī. Šādā gadījumā atliks vien cīņa ar sekām, nevis cēloņiem – dabas katastrofām, badu, slimībām un citām problēmām.

Daudzas valstis jau tagad, saprotot situācijas nopietnību un sarunu bezcerību, pārorientējas no klimata pārmaiņu novēršanas uz pielāgošanās politiku, lai būtu gatavas izdzīvot jaunajos klimata apstākļos. Tomēr šāda politika nevarētu būt veiksmīga ilgtermiņā, tādēļ atliek vien cerēt, ka saujīņa delegātu tomēr spēs vienoties par vismaz kādu kopsaucēju, lai temperatūras pieaugumu apturētu un novērstu klimata pārmaiņas.

Adrese: <https://ir.lv/2012/11/30/pasaules-koplietosanas-tragedija/>